

בכורות ו

משה שווערד

1. שפת אמת על בכורות דף ו/א

בגמ' ת"ל פטר חמור פ"ה ב"פ פ"ה אמרתי ולא סוסיים וגמלים. קצת קשה דאכתי י"ל פ"ה הוא דצריך עריפה ולא סוסיים וגמלים אבל פדיון צריכי. וצ"ל דחידוש דשה ועריפה חדא מילתא השיב להו:

2. ספר איזהו מקומן

איבעיא להו פרה שילדה מין חמור ויש בו מקצת סימנין מהו - כתב החזו"א (נכרות סי' ט"ז סוס"ק י') דסוגיא דהכא דמיבעיא בפרה שילדה מין חמור, וכן לקמן בפרה שילדה מין סוס, אתיא אליבא דרבנן (יש"ו:): דטמא הנולד מן הטהור מותר באכילה, דאילו לר"ש דאסר באכילה נמצא דחשיב מין טמא, ופשיטא שאינו קדוש בבכורה.

3. ספר יד בנימין

דף ו' בגמ' איבעיא להו פרה שילדה מין חמור כו' ואת"ל כיון דאידי ואידי מיקדש בבכורה קדוש, חמור שילדה מין סוס מהו כו' ואת"ל כיון דמין טמאה קדוש, פרה שילדה מין סוס מהו וכו'. הנה צעיא ראשונה ופליגי' הוא לענין אי אית לי קדושת בכור טמאה טהורה דהיינו לענין נתינה לכהן ולענין איסור צניח ועבודה, וצעיא אמצעית הוא לענין פדיון פט"מ. ולא איפשיטא אלא טמא דהיינו פרה שילדה מין חמור.

ופסק הרא"ש ז"ל דאולי לסומרא, דהיינו לענין חמור שילדה מן סוס מפריש עלי טלה והוא לעצמו כדקחתי במחני' על ספק פט"מ, ולענין פרה שילדה מן סוס אסור צניח ועבודה ונאכל במומו לצעלים דמסקי' צ"פ שנים אומזין דאפי' תקפו כהן מוליחין אותו מידו אפי' אסור צניח ועבודה כו' עכ"ד.

4. הערות מהרב אלישיב

פטר רחם מקדש למפרע או מכאן ולהבא

ת"ש בהמה טהורה וכו'. ולכאורה זה ודאי נפשט דפרה שילדה מין חמור, דבמקצת סימנים חייב, וכן מהברייתא שהובאה בגמ' אח"כ בפירוש דפרה שילדה מן חמור במקצת סימנים חייב. והנה הרמב"ם הביא דין זה דפרה שילדה מן חמור בהלכות בכורות לגבי בהמה טהורה, ופסק דחייבין דין חמור שילדה מן סוס הביא בהלכות ביכורים לגבי בכור פטור חמור ופסק שחייבין וחילקן היטב דלגבי פרה שילדה מן חמור, כיון דהמחייב הוא המקצת סימנים שדומה לאמו, א"כ יהא כאמו ויהא קדוש בקדושת הגוף ליתנו לכהן כבכור בהמה טהורה, משא"כ חמור שילדה מן סוס כל הנדון אם הוא חמור וביש לו מקצת סימנים דומה הוא לחמור. וכתב שם הכס"מ דמה שפסק רבנו דחייב בבכורה דכר נודעה דרך רבנו לפסוק כתי"ל, ומפני כך פסק בפרה שילדה מן חמור, שאם יש בו מקצת סימני פרה, הרי"ו בכור לכהן. ולענין חמור שילדה מן סוס כתב בהלכות בכורים דאם יש מקצת סימנים חייב הוא גם משום דהגמ' נקטה בזה את"ל שיהא חייב, ולכן פסק הרמב"ם לחיובי.

ודבריו קשים בחרתי, דעל מה שכתב דפרה שילדה כמין חמור דמה שפסק הרמב"ם שחייב הוא מפני את"ל דנקטה הגמ' מה היה צריך לזה הא מפורש כן בברייתות דטהורה שילדה טמאה דלפחות איירי לענין פרה שילדה מן חמור, וכן ברייתא השניה שיותר מפורשת דפרה שילדה מן חמור ויש מקצת סימנים חייב, ומה היה צריך לומר דהרמב"ם פסק משום כללא דאת"ל כשמפורש כן בברייתות.

ועל מה שכתב דבחמור שילד מן סוס פסק הרמב"ם לחיוב משום את"ל קשה דהאי כללא שייך היכא דבגמ' לא מצינו שהגמ' תסתפק בזה עוד, וכיון שקבעה את"ל ש"מ נקטה כך בפשיטות, אבל כאן הרי הגמ' נסתפקה בזה שוב, דהרי הגמ' רצתה להוכיח מהא ברייתא דפרה שילדה מן חמור וכו', דגם חמור שילד מן סוס והגמ' דחתה הראיה, וכיון דעדיין חזינא שהגמ' דנה בזה להוכיח ספק זה לכאן או לכאן ש"מ דעדיין לא היה פשוט להגמ' כן, ומיניה וביה מוכח כן דכאן דכשאמרה הגמ' את"ל על חמור שילד מן סוס לא היה בכוננת הגמ' לפשוט הבעיה.

5. קובץ שעורים קובץ שמועות חוליו אות כז

כז [דף סב ע"ב] תוד"ה תרנגולתא דאגמא שריא תרנגולא דאגמא אסירא. אין לפרש שהנקבה מותרת והזכר אסור דכל היוצא מן הטהור טהור, אלא שני מינים הם. אבל בנדה דף נ' כתבו שהזכר אסור לפי שאין לו סימני טהרה, ולא שרי מטעם כל היוצא מן הטהור טהור שהרי האם לא ילדה האפרוח אלא ביצים הטילה והאפרוח מעלמא קא גדיל ונאסר ממילא ע"י סימני טומאה. וביאור מחלוקתם דהנה יש לחקור בסימני טומאה וטהרה שאמרה תורה, אם הסימנים עצמן הם גורמים הטומאה והטהרה, או שאינם אלא סימנים על המין, והנה מדברי התוס' לקמן דף ע' ד"ה קלוט מתבאר דלר"ש דאסר קלוט מריבויא דאת הגמל משווי ליה מין טמא ממש ואינו איסור בעלמא [ונ"מ שיהא עורו פסול לכתוב עליו ס"ת משא"כ בעור טריפה שכשר לכתובת ס"ת]. וא"כ לר"ש ע"כ הסימנים הם עצמן סיבת הטומאה והטהרה, אבל לרבנן דפליגי אר"ש ושרו קלוט משום דכל היוצא מן הטהור טהור, יש להסתפק, אי פליגי מטעם זה על גוף הדין, וס"ל דהסימנים אינם אלא סימנים על המין, ולכן קלוט שידוע לנו שהוא ממין טהור לא איכפת לן במה שאין לו סימנים. או דנימא שאף לרבנן הסימנים הם עצמן סיבת הטומאה והטהרה, וקלוט שאין לו סימני טהרה היה צריך באמת להיות טמא אע"פ שאינו טהור, אלא דמה שהוא יוצא מן הטהור גורם לו טהרה, דכללא הוא דכל היוצא מן הטהור טהור. ונראה שבוזה נחלקו ב' שיטות התוס', דהתוס' בנדה ס"ל דאף לרבנן הסימנים הם עצמן סיבת הטומאה והטהרה, וטעמא דקלוט טהור הוא משום דיוצא מן הטהור, ולכן כתבו דתרנגולא דאגמא לא שרי מטעם יוצא מן הטהור מפני שנולד מן הביצה. אבל התוס' בסוגיין ס"ל דהא דכל היוצא מן הטהור טהור היינו משום שהעיקר תלוי במין, והסימנים אינם אלא סימנים על המין, א"כ מאי נ"מ במה שהאפרוח נולד מן הביצה, סו"ס ממין טהור הוא בא.

6. המקנה מסכת קידושין דף נז עמוד א

בגמרא כיון שהגיע לאת ה' אלקיך תירא פירש וכו'. לכאורה קשה דבפרשת ואתחנן כתיב למען תירא את ה' אלקיך ובסוף הפרשה כתיב את ה' אלקיך תירא וכן בפרשת עקב בתחלת הפרשה כתיב ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך ובסוף הפרשה כתיב את ה' אלקיך תירא ולמה לא פ' מאת ה' דכתיב בתחלת הפרשיות. ונראה דודאי הוי ידע שמעון העמסוני למדרש דשייך יראה גבי רבו והא מקרא מפורש גבי משה ויראו מגשת אליו וכתוב מדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה ולא ה' קשה לי' אלא על ריבוי דסיפא דקרא דרבו נתרבה כבר מאת שבתחלת הפרשה, אלא שאחז"ל יהא כבוד חברך חביב עליך כמורא רבך וכמו שמצינו באמת שנענשו כ"ד אלף תלמידי דר"ע שלא ה' נוהגין כבוד זה לזה וכיון שראה ר"ע בתלמידיו שנענשו היינו דאמר עד שבא ר"ע ולמד לרבות ת"ח שאפ"ל התלמידים צריכים לנהוג כבוד זה בזה כמורא רבם. אמנם נראה לפרש יותר עפ"י מה שמפורש בזה שיש ב' בחינות ביראה, הא' היא יראת שכר ועונש שהזהיר בזה משה בהרבה מקומות, ויש יראה עליונה מזה והיא יראת ה' בעבור גדולתו ורוממותו יתברך לאין תכלית וסוף. והנה ביראה פשוטה בעבור שכר ועונש ואף שבוזה נקרא צדיק גמור כמ"ש חז"ל בנותן סלע לצדקה ע"מ שיהא בן עולם הבא הרי זה צדיק גמור אפ"ה נקרא עובד ע"מ לקבל פרס, משא"כ ביראה עליונה שהיא שלימות העבודה ...

7. הערות מהרב אלישיב

למה לא פירש ב"ואהבת את"

יעוין במהרש"א בח"א בפסחים כ"ב: שכתב מדוע פירש כאן ולא פירש קודם בההיא פרשתא כשהגיע לואהבת את ה' אלוקיך וגו' דהתם מה ידרוש. דלא קשיא, דאיכא להשוות אהבת ת"ח למקום אבל מורא המקום שהוא מפני יראת שכר ועונש אינו דומה להשוות לו ת"ח, כיון שאין שכר ועונש על אדם, ביד ת"ח וכו'. ומה שלא פירש גבי ויראו את ה' וגו', י"ל שזה לרבות שם אלקים. (ועי' הערות קידושין נ"ז ע"א).

ויש שפירשו מחמת קושיא זו דודאי הוא גם היה מרבה מאת לרבות ת"ח גם לגבי יראה, ולכן שפיר בויראו את ה' וגו', וכן ואהבת את ה' וגו' שבשניהם בא לרבות ת"ח אבל כאן לא רצה לדרוש דהרי הפסוק ממשיך ואותו תעבוד, ואם נדרוש את האת לת"ח, נמצא דגם שייך זה להמשך הפסוק ומה שייך שיעבוד לת"ח והא עבודה זו ודאי שייך רק לאין עוד מלבדו. ולכן פירש עד שבא ר"ע, וכן דרשו, וס"ל דקאי הריבוי רק על היראה, ולא על המשכו של הפסוק.

שם בגמ', קד"א הואיל דחלב דנהמה טהורה נמי חידוש הוא דאמר מר דם נעכר ונעשה חלב כו'. ומצואר מזה דאי לאו קרא להחיר חלב הי' אסור משום דם ומכאן הקשה המג"א סי' רט"ז ס"ק ג' על רבינו יונה ז"ל שהוצא ברא"ש פ' כינז מצרכין סי' ל"ה ע"ד המוסק שהוא מין בשמים הנעשה מדם שמקצבן נחטוטרט שנצואר חיה ונהפך מדם למוס"ק, דהר"ז"ה ז"ל הי' אסורו באכילה משום חשש דם, ורבינו יונה ז"ל מחיר משום דכיון דנעשה מוס"ק הו"ל כפירשא דעלמא ואזלי' בתר השתא, והביא ראי' מדגש שאס נפל לחוכו חמיכה של איסור שרי כיון שדרך הדגש להפוך הדבר הנופל לחוכו לדגש דיינין ל"י כדגש אלמא דאזלי' בתר השתא (וברא"ש כתב ע"ז דעל דגש גופי' בעי' ראי'), ועכ"פ

מסוגיין הרי חזינן להדיא דחלב כיון דנא מדם הי' לנו לאוסרו אי לאו קרא אלמא דבתר מעיקרא אזלי', ואין לומר דנילף מחלב דהא מחידוש לא ילפי'.

שם בגמ' וחלב דנהמה טהורה מג"ל דשרי וכו'. עי' בשטמ"ק שהקשה אמאי לא מייתי ראי' מדכתיב גבי אצרהם אבינו ויקח תמאה וחלב וצודאי לא האכילם איסור חלב דקיים אצרהם כל התורה כולה, וכן העיר מזה "בפליתי" יו"ד סוסי' פ"א (הוצא בהגהות "מנפח איתן").

והנה מה שתי' בשטמ"ק דבני נח לא נטוו על כך כבר תמהו האחרונים הא בני נח מצויין על אבר מן החי, ועי' מהרי"ט אלגזי שעמד ע"ז.

אבל כבר כ' כמה אחרונים לישב כוונת השטמ"ק עפ"י מש"כ ז"פלתי" שם דהכא בחלב לא מטעם איסור אבר מן החי קאחינן עלה אלא מדין יונא מן הטמא דנלמד מ"הטמאים" כמו לאסור לירן ורוטבן, ואיסור זה של יונא מן האסור באמת לא נלטוו בני נח, ולשון הגמ' דקאמר "והאי חלב כי אבר מן החי דמי" לאו דוקא איסור אבר מן החי אלא כלומר יונא מן האסור.

וע"כ צ"ל דמה שנכתב כאן שיש איסור בחלב דיוצא מן החי אין הכוונה לאיסור אבר מן החי אלא הכוונה דכיון דהוא יוצא מן החי הוה ליה ליאסר מדין יוצא מהאיסור, ודין יוצא מהאיסור אינו כאיסור עצמו ממש דמפורש הוא ברמב"ם [פ"ג ממאכ"א ה"ו], אע"פ שחלב בהמה טמאה וכו' אסורין מן התורה אין לוקין עליהן שנא' מבשרם לא תאכלו על הבשר הוא לוקה ואינו לוקה על הביצה ועל החלב, והרי האוכל אותן כאוכל חצי שיעור שהוא אסור מן התורה ואינו לוקה, אבל מכין אותו מכת מדרות, וכוונת הרמב"ם כאן דהוה חצי שיעור היינו דיש חצי שיעור בכמות האיסור ויש חצי שיעור באיכות האיסור ונתרבה איסור יוצא כהמוציא אבל לא הוי האיסור לגמרי עליו אלא איסורו קלישא, ומשו"ה אין לוקין עליו, וה"נ הכא דהוה ס"ד לאסור חלב הכוונה מדין יוצא, וכיון שכן אין איסורו ממש כמוציא ואין הכרח שעכו"ם יהיו בכלל האיסור, ובהכא ניחא דברי השיטמ"ק דתירץ דבני נח היו והיה קודם מתן תורה לכן מותר היה לו לתת להם, דאין איסור יוצא מן החי לבן נח, דלא איירי כאן באיסור אבר מן החי, דאין על חלב דין אבר מן החי ולא בשר מן החי. [ועיין בפוסקים ריש סי' ס"ז עיי"ש בפר"ח ובפליתי ועוד ודו"ק].

ובהכא ניחא נמי הא דמותו להאכיל חלב לבן נח. ולכאורה יאסר מדין אבר מן החי, והיאך נאכילנו דבר האסור לו, ומה שהוכיחה הגמ' הוא לדין של ישראל התורתו תורה אבל עכו"ם מאן דכר שמייה. ונפק"מ לחלב טריפה או חלב טמאה דליכא מי איכא מידי ודו"ק. ולדין ניחא דאין איסור אבר מן החי אחלב, וכל האיסור שהיה שייך בו הוא איסור יוצא שאינו אלא בישראל ודו"ק.

11. ספר איזהו מקומן

ובשמך רוקח הביא שבספר אחד כתב טעם לאכילת מאכלי חלב בשבועות, לפי שקודם מתן תורה היו אסורין בחלב כדין בני נח ומטעם אבר מן החי, וביום מתן תורה הותר להם חלב, ומחביבות החידוש אכלו כולם מאכלי חלב. ודחה דבריו דודאי לא נאסר לבני נח חלב קודם מתן תורה כדמוכח מאברהם שהאכיל חלב למלאכים. ודבריהם תלויים בנידון הנ"ל.

[והנה הביא השטמ"ק מהירושלמי דלא היו המלאכים ראויין שתנתן להם התורה משום שאכלו בשר בחלב. והקשה בכרכת פרץ (פ"ר וילא) הלא אין איסור בשר בחלב מן התורה אלא בבישול יחדיו. ותירץ דהמלאכים גופם אש והוי בישול כשנמצא בידם. וכתב דיותר נראה דגם על אי קיום איסור דרבנן יש עליהם טענה שאין יכולין לקבל התורה - ע"י דבריו].

12. שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן עג

ולשלימות הענין לא אמנע בר, דכירנא כד הוינא תלי' אמינא מילתא בפני מ"ו הגאון מו"ה נתן אדלער כ"ץ זצ"ל וישרו הדברים בעיניו והוא מה שמצאתי בתוספת על החומש שכתבו אהא דאחז"ל קיים אברהם אבינו כל התורה כולה אפי' ערובי תבשילין שפירושו שהיה נזהר מלערב תבשילי חלב עם תבשילי בשר דהרי כתיב חמאה וחלב והדר בן הבקר ולא בהיפוך ע"ש ואמרתי אני דלפ"ז י"ל היינו רבות' דב"נ = דבן נח = מצווה על אמ"הח וממילא נאסרה להם חלב עד שניתנה תורה ונתחדשה היתירה ואז גם ב"נ מותרים מטעם מי איכא מידי אבל קודם מ"ת נאסרה שוב מצאתי שעל מדוכה זו כבר ישב בס' כר"י ופ"ו וא"כ מדהאכיל א"א ע"ה חלב ש"מ שכל כך נתעצם בשמירת התורה עד שלא ניתנה עד שיצא מכלל ב"נ אפי' להקל ולא הוא לבדו אלא כל האורחים ומשו"ה אכל חלב אלא לכאורה אין להוכיח כלום דדלמא חלב שחוטתה הוה וליכא משום אמ"הח ע"כ הוכיח הש"ס מדהקפיד על עירוב תבשילין תבשיל חלב עם בשר ש"מ דחלב מבהמה חיה היה ולא שחוטתה דא"כ לית ביה משום ב"ב דאורי' ואין להקפיד לאכל חלב אחר בשר כדמשמע מ"ש ט"ז סי' צ' סק"ב ומוכח מעירובי תבשילין דלא היה חלב שחוטתה וא"כ איך אכלוהו כלל הא נאסר מאמ"הח אע"כ יצא להקל וחדוש זה קמ"ל רז"ל שקיים אה"ע אפי' ערובי תבשילין - ונהי דקטנותא היא מ"מ קלסוהו מ"ו הגאון זצ"ל...

13. הערות מהרב אלישיב

לא לינוק מהאוכלת מאכלות אסורות

שם. הזכרנו לעיל דעת המגיד משנה בהלכות מאכ"א שביאר טעם מדוע התירה התורה דם אדם דאל"כ נמצא דיונק הקטן מדבר אסור. ולכאורה צ"ב דמה איכפ"ל הא, מ"מ מטעם פיקו"נ מותר לו לינק.

ונראה פשוט דכוונתו ע"פ מה דקיי"ל דמניקת שחלתה חולי חמור שצריכה לאכול מאכלות האסורות למנוע מהקטנים לינק ממנה, דאע"פ שאכילתה בהיתר מ"מ כיון דנוצר החלב מדבר אסור אנו מונעים את הקטנים מלינק אצלם שלא יטמטם מוחם וליבם מדבר אסור אע"פ שאין כאן איסור שעברו למעשה, מ"מ דבר אסור יש כאן, וה"נ כוונת המ"מ דאם היה זה חפצא של איסור אע"פ שאין כאן איסור לינק, מ"מ נמצא דיונק דבר אסור ומטמטמים ליבם ומוחם, ולא מסתבר שיסודות בית ישראל יהיו על חפצא של איסור, ולכן לא הטילה התורה איסור על הדם אדם, וממילא לא בא החלב מאיסור, ואין כאן יניקה מדבר האסור, ודו"ק ופשוט.